I. ERANSKINA

GURE ERAKUNDEEK BAKEAREN KULTURARI EGINDAKO EKARPENA (Herri Defendatzaileen Koordinazioko XV. Jardunaldiak)

1. SARRERA

Jakina denez, Nazio Batuetako biltzar orokorrak 1997ko azaroaren 20an onetsitako 1998ko otsailaren 15eko 52/13 Ebazpenaren bitartez, NBEko idazkari nagusiari zein UNESCOko zuzendari nagusiari eskatu zien bakearen kultura bultzatzeko egitasmoa, hau da, bortizkeria eta gatazka armatuak prebenitzeko ikuspuntu modura erabil daitekeen kultura bultzatuko duen egitasmoa.

Halaber, NBEko biltzar orokor horretan onetsi zen 2000. urtea Bakearen Kulturari buruzko Nazioarteko Urte izendatzea.

Ekonomi eta Gizarte Batzordearen geroagoko E/1998/52 agirian batean (UNESCOk aurkeztutakoa) zehazten da Bakearen Kulturari buruzko Nazioarteko Urtearen helburu nagusiak gorago aipatutako jarduera egitasmokoekin bat datozela; horrela bada, helburuak ondokoak dira: kultur dibertsitaterako errespetua sendotzea eta tolerantzia, elkartasuna, lankidetza, elkarrizketa eta adiskidetasuna sustatzea, betiere nazio zein nazioarteko jardueretan oinarrituz.

Era berean, ondoko hau adierazten da: *"2000. urtea data sinbolikoa da, milurte bat amaitu eta beste bat hasten delako. Jendeak une historikotzat har dezake, muturreko aldaketak eragiteko asmoz mobilizatuz. Jendeak ekimen bateratuan parte hartzeko aukera ezin hobea da, gerra, bortizkeria eta gizarte bidegabekeria sarritan ekarri dizkiguten iraganeko balio, jarrera eta portaeretatik bakearen kultura ezaugarritzat izango duen etorkizuna ekar ditzaketen balio, jarrera eta portaeretara igarotzeko"*.

Hain sinbolikoa den 2000. urte honetako herri defendatzaileen bilera batean bakearen kulturari buruzko hausnarketa bideratu beharra zegoen.

Herritarrek administrazioarekin dituzten arazoak pertsuasio, elkarrizketa eta bitartekaritzaren bidez, hau da, hitzaren eta arrazoiaren indarra tresna bakartzat harturik konpontzeko erakundeak direnez gero, egunerokotasunean eta hurbiltasunean bakearen kultura bultzatzen gabiltza, hots, oinarria jartzen gabiltza hasi berri den garaian aplikatu beharreko balioak bultzatu nahian.

Ponentzia honen bitartez, lehenengo eta behin, bakearen kulturari buruzko kontzeptura hurreratzen saiatuko naiz NBEk edo, zehatzago esanda, UNESCOk emandako esanahitik abiatuz; horietan oinarrituz, bada, zuokin batera hausnartu nahi nuke nola eraman daitezkeen bakearen inguruko balio horiek Euskal Autonomia Erkidegoko errealitatera, hau da, bortizkeriaren kultura arriskutsuaren ezaugarriak dituen horretara.

2. BAKEAREN KULTURA

Bakearen kulturari buruzko ideia Gizakion Gogoan dagoen Bakeari buruzko Nazioarteko Jardunaldietan, hau da, 1989ko uztailean Yamusukron egindakoetan, sortu zen lehenengoz. Horrela, jardunaldiotan UNESCOri eskatu zitzaion *"bakeari buruzko kontzepzio hobea sortzen laguntzeko, bakearen kultura baten garapenaren bitartez; kultura hori, beraz, ondoko balio unibertsaletan oinarritu beharko litzateke: bizia, askatasuna, justiziaz, elkartasuna, tolerantzia, giza eskubideak eta gizonezko zein emakumezkoen berdintasuna errespetatzeko balioetan, hain zuzen ere"*.

Bakearen kultura oinarritzen den funtsezko printzipioetariko bat pertsonak desberdinak izan eta euren erkidegoetan baketan zein segurtasunez bizitzeko eskubidea da. Eta helburu nagusietariko bat da kulturen dibertsitatea elkar aberasteko eta elkarrekin jarduteko abiapuntua ematen duen mundu bat lortzea.

UNESCOK, Bakearen Kulturari buruzko programan, berori definitzen du elkarren arteko balio, jarrera, portaera eta bizimoduen egitura hazkor baten gisa, bortizkeria ezan eta funtsezko eskubide zein askatasunen errespetuan oinarriturikoa, hau da, ulermen, tolerantzia, elkartasun, lankidetza, informazioaren banaketa aske eta emakumezkoen partaidetza osoan oinarritutakoa.

Federico Mayor Zaragoza gogorarazten du bakearen kulturaz berba egiten denean arreta lehenengo terminoan, **bakean**, jarri ohi dela, eta, ezin dugula inola ere alde batera utzi bigarren terminoa, **kulturaren ideia**, alegia.

Hala, beraren esanetan gaia ondokoan datza: *"bakea eraiki behar da, berori sustraitzeko eta fruitu emateko beharrezko neurriak jarriz, eta ez soilik gatazkei eta bortizkeriari eutsiz, baizik eta gaitz hau errotik erauzteko bideraturiko ekimenak bultzatuz, hala nola, ezjakintasun, pobrezia eta fanatismo erlijioso, sozial edo ideologikoaren kontra jardunez, bai eta legezkotasun eta gizakien eskubideenganako mesprezuaren kontra ere"*.

Beraz, argi eta garbi dago bake hau ez dela bakarrik gerrarik ez egotea. Bakea ez da nazioarteko gaur egungo ordenari eustea, guztiz bidegabea den eta bortizkeria instituzionalaren edo estrukturalaren bitartez deritzonaren bitartez adierazten den horri oratzea.

Biztanleen %20 hartzen duten herrialde aberatsek munduko aberastasunen %86 baliatzen duten mundu batean, munduko 358 gizon-andre aberatsenen fortunak 2.300 milioi pertsona pobreren sarrerak gainditzen dituen mundu batean ezin da egiazko bake iraunkorrik egon, herrialde aberats eta pobreen arteko aldea zein oparotasunean bizi direnen eta pobrezia gorrian bizirauten diren pertsonen artekoa hain ikaragarriak diren bitartean.

Gure eremuan ere gizarte bidegabekeria handiko egoerak ditugu, boteretsuenek ahulenenei, gutxiengoei edo desberdinei ezarritako nagusikerian oinarrituriko harremanak, hain zuzen ere.

Azken batean, helburua da bakearen inguruko balioak mendeetan barrena barneraturiko eta giza harremanetan **bortizkeriaren kultura** osatzen duten oinarriei kontrajartzea, betiere gatazkei aurre hartu ahal izateko.

Vicenç Fisas irakasleak ezin hobeto sistematizatu du bortizkeriaren kultura horren oinarri nagusietariko batzuen gaur egungo adierazpena:

- patriarkatua eta maskulinotasunaren mistika;
- nagusitasuna eta boterea biltzea;
- gatazkak modu baketsuen bitartez konpontzeko gaitasunik eza;
- gizartearen desegituratzea eta lehiakortasuna sortarazten dituen ekonomizismoa;
- estatuek beren gain hartzen duten bortizkeriaren monopolioa eta militarismoa;
- potentzia handien interesak;
- beste pertsona batzuk hiltzea ahalbideratzen dituzten interpretazio erlijiosoak;
- ideologia baztertzaileak;
- etnozentrismoa eta kultur ezjakintasuna;
- gizatasun eza (beste gizakiak "objektutzat" hartzea);
- bidegabekeria eta aukera zein partaidetza falta betikotzen dituzten egiturei eustea.

"Kontrabalio" hauei kontrajarri beharko zaizkio bakearen kulturako berezko balioak.

Alta, berriro ere hartuko dut Mayor Zaragozaren aipu bat ondokoa adierazteko: *"bakeak, garapenak eta demokraziak triangelu interaktiboa osatzen dute eta horien erpinek elkar sendotzen dute. Demokraziarik gabe ez dago garapen iraunkorrik. Pobreziak eta geldialdi ekonomikoak demokraziaren legezkotasuna urratu eta arazoak modu baketsu batez konpontzea zailtzen dute. Gerra edozein gizarte pobretzeko eta asmo diktatorialen menpe uzteko biderik eraginkorrena da"*. Eta ondokoa eransten du: *"heziketa triangelu honen ardatz dinamikoa da"*.

3. BAKEAREN KULTURARI BURUZKO ADIERAZPENA ETA JARDUERA EGITASMOA

Bakearen kulturaren izaera unibertsala eta diziplina anitzekoa hobeto ulertu ahal izateko, ez dago gauza egokiagorik Nazio Batuetako Biltzar orokorrak Bakearen Kulturari buruzko Adierazpen eta Jarduera Egitasmoaren gaineko 1999ko urriaren 6ko 53/243 Ebazpenera jotzea baino.

Bakearen Kulturari buruzko Adierazpenean biltzar orokorrak ekartzen du gogora Nazio Batuetako Hezkuntza, Zientzia eta Kulturarako Erakundea osatzean ondokoa adierazi zela: *"gerrak gizakion gogoan jaiotzen direnez gero, gizakion gogoan bertan eraiki behar dira bakearen gotorlekuak"*.

Gainera, ondokoa onartzen du: *"bakea ez da, besterik gabe, gatazkarik ez egotea; izan ere, bakeak behar izaten du elkarrizketa bultzatzeko eta gatazkak elkarrekiko ulermenean eta lankidetzan konpontzeko prozedura positiboa, dinamikoa eta parte-hartzailea"*.

Gerra hotzaren amaierak bakearen kultura sendotzeko aukerak handitu ditu.

Horretarako, beharrezkoa da *"bereizkeria eta intolerantzia molde guztiak desagerraraztea"*.

Adierazpenaren 1. artikuluan zehatz-mehatz definitzen da bakearen kultura *"balio, jarrera, tradizio, portaera eta bizimoduen multzo bat"* dela adieraziz. Multzo horren oinarriak ondokoak dira:

a) Bizitzarako begirunea, bortizkeriaren amaiera, bortizkeria ezaren sustapena eta praktika bultzatzea heziketa, elkarrizketa eta elkarlanaren bitartez.
b) Estatuen subiranotasun, lurralde osotasun eta independentzia politikoaren printzipioak eta estatuen barneko jurisdikzioko gaietan ez sartzea, betiere Nazio Batuetako Gutunarekin eta nazioarteko zuzenbidearekin bat etorriz.
c) Giza eskubide guztiei eta oinarrizko askatasunei begirunea izatea eta horiek guztiak sustatzea.
d) Gatazkak modu baketsu batez konpontzeko konpromisoa.
e) Ingurumena garatu eta babesteko oraingo eta etorkizuneko belaunaldien beharrizanak asetzeko ahaleginak.
f) Garapenerako eskubideari begirunea izatea eta berori bultzatzea.
g) Gizonezko eta emakumezkoen aukera eta eskubideen berdintasunari begirunea izatea eta berori sustatzea.
h) Pertsona guztiek adierazpen, iritzi eta informaziorako duten eskubideari begirunea izatea eta berori sustatzea.
i) Askatasun, justizia, demokrazia, tolerantzia, elkartasun, lankidetza, kultur dibertsitate, ulermen eta elkarrizketa printzipioei atxikitzea gizartearen maila guztietan ez eze nazioen artean ere.

Hori guztia, beraz, bideratuko da bakea lagunduko duen nazio barruko zein nazioarteko ingurune batek bultzatuta."

Bakearen kultura lortzeko, funtsezko baliabidea izango da maila guztietan eman beharreko **heziketa**, betiere giza eskubideen arloko heziketan arreta berezia jarriz.

Bakearen kultura sustatzeko agenteei dagokienez, adierazpenean ageri da bakearen kultura sustatu eta sendotzeko eginkizun handia bete behar duten gobernuen zereginaz gainera, oso garrantzitsua dela gizarte zibilaren zeregina, hots, hedabide, guraso, irakasle, politiko, kazetari, osasun zein gizarte langile eta gobernuz kanpoko erakundeena.

Bestalde, **Bakearen Kulturaren gaineko Jarduera Egitasmoak** arrastoak ematen dizkigu bakearen kultura eraikitzeko neurriak zeintzuk diren jakiteko:

- heziketa;
- gizarte eta ekonomiaren garapen euskarria;
- giza eskubide guztiei izan beharreko begirunea sustatzea;
- gizonezko eta emakumezkoen arteko berdintasuna bermatzea;
- parte-hartze demokratikoa;
- tolerantziaren zein elkartasunaren ulermena sustatzea;
- Parte-hartze komunikatiboa eta informazioaren zein ezagupenen zirkulazio askea bultzatzea;
- nazioarteko bakea eta segurtasuna sustatzea.

* * *

Bakearen kulturaren gaineko jarduera egitasmoa eta horren kontzeptua dimentsio globalean (nazioarte mailan) orokortasunez aipatuta, hurbileko gure errealitateari aplikatu nahi nioke, hau da, gaur egungo euskal gizarteari, betiere bertan bortizkeriaren gizartea nola sortu den azaltzeko; izan ere, horrek ondorioak izaten ditu zuen erantzukizunaren menpeko lurralde eremuetan. Horrela, ikusiko dugu nola bihur genezakeen hemen bortizkeriaren kultura hori bakearen kultura; bide batez, aurreneurriak proposatuko ditugu bortizkeriaren garapena oztopatzeko eta bakean bizitzen bultzatzeko.

Herritarren eskubideak defendatzeko ikuspuntutik abiaturik, giltzarritzat jotzen diren hainbat gai aipatuko ditut. Horretara:

- Bakearen kultura gurea bezalako gizarte urratu batean garatzeko beharrizana eta presa justifikatzen ahaleginduko naiz.

- Bakearen eraikuntzan gizarte agente guztiek bete beharreko zeregin aktiboa azpimarratuko dut.
- Belaunaldi berrien garrantzia ez eze horiei balioen gaineko heziketa emateak bake iraunkorra bermatzeko duen garrantzia ere nabarmenduko dut.
- Eta amaitzeko, azaltzen saiatuko naiz nola lagun dezakegun guk, defendatzaileok, bakearen kultura gure gizartean garatzen.

4. GIZARTE HAUSTURA ETA GAINBEHERA ETIKOA

Onartzea gogorra eta tristea izanda ere, egia da: Giza Eskubideei buruzko Adierazpen Unibertsala egin eta 50 urte baino gehiago eta Espainian konstituzio demokratikoa eta Euskal Autonomia Erkidegoan autonomia estatutua onartu eta 20 urte baino gehiago igarota, gaur egun oraindik ere badira bizitzarako oinarrizko eskubidea errespetatzen ez duten gizarte taldeak eta pertsona guztiek duintasunerako duten eskubidea kontuan hartzen ez dutenak. Oraindik ere ez dugu lortu gure elkarbizitzan bizitzaren balio absolutua errotzea.

Gaur egungo Europan eta XXI. mendearen atarian egon arren, euskal gizartean bortizkeria politikoaren fenomeno anakronikoa topatzen dugu. Ez dugu egoki egituraturiko gizarte multzoa eratzen elkarbizitza baketsuak ezinezko dirudielako; izan ere, gure gizartean oraindik ere armak, estortsioa, mehatxuak eta heriotza erabiltzen dira politikaren arloko aukerak inposatzeko asmoz. Herritarrek oraindik ere kalera irten behar dute bizitzeko eskubidea absolutu modura eta baldintzarik gabe aldarrikatzeko, bai eta mobilizazio horien bitartez gogorarazi ere ez dagoela arrazoirik, idealik, aberririk edo iraultzarik pertsonak batek bestea hiltzea justifikatzen duenik.

Giza eskubideak defendatzeko funtsezko konpromisoa duen erakunde baten ikuspuntutik, jarduera terrorista guztiz kezkagarria da, baita ere gizarte haustura, gainbehera etikoa, guztiok kontuan hartzen ez ditugun gutxieneko baliorik ez egotea, "bestea" etsaitzat hartzea, askatasunik eza... Horiek guztiak, azken batean, bortizkeriak irauteko arrazoiak eta ondorioak.

Gure gizartean oraindik ere intolerantziako adierazpen bortitzak ditugu eta horiek askotan baztertze mailarik gorenera iristen dira: aurkariaren hilketa. Ez dago gauza intoleranteagorik desberdin pentsatzen duena hiltzea baino. Eta hori gertatzen da gehienek bakean bizitzeko egindako apustua gorabehera. Hala ere, adierazpen bortitzok hainbat gizarte talderen txaloak edo inhibizioa izaten dituzte.

Azken hogeita hiru urteotan, 899 pertsonak galdu dute bizia Espainian izandako terrorismoaren ondorioz. ETAk 700 pertsona baino gehiago hil ditu eta beste talde batzuek 200 inguru, esaterako GALek. Tarte honetan, halaber, 57 herritar izan dira bahituak. Eta zenbatezinak dira mehatxuak, presioak, estortsioak eta sabotajeak jasan behar izan dituzten pertsonak.

ETAren hilketak zabalduz joan dira talde desberdinetako pertsonen aurka (guardia zibilak, poliziak, militarrak, fiskalak, kazetariak, ertzainak, abokatuak, katedratikoak, espetxeetako funtzionarioak, kargu politikoak...), betiere bere kanpaina zehatzen arabera eta gizarte osoa kolektiborik kolektibo izutzeko eta bere borondatea ezartzeko asmoz.

Gainera, azken urteotan kalean nahita eragindako istiluek eta sabotajeek hedatu dute oinezko, auzokide, lekuko edo ikus-entzule guztiak uzkurtzeko helburua.

Gaur egun herritarrek gero eta gehiago sentitzen dute ETAk zuzenean eraso egiten diela euren eskubide zein askatasunei. Halaber, ikusten du terrorismoaren iraupena funtsezko lorpen demokratikoen aurka ari dela eta erantzuteko prest agertzen da lorpenok defendatzeko asmoz. Alabaina, batzuetan etsipena nagusitzen da eta amore emateko jarrera zabaltzen da. Nire iritziz, horixe da atentaturik txarrena, pertsonaren duintasunari zuzenean eragiten diolako. Pentsamendu askea menperatzea lortzen du mehatxu eta jazarpenaren eragin lausotuaren bitartez. Hori berori izaten da totalitarismoek hazteko aprobetxatzen duten inguruabarra.

Horrexegatik izaten da hain kezkagarria gure gizartean antzematen den gizarte haustura eta gainbehera etikoa.

Gure gizartean beste herritar batzuen hilketak edo bahiketak gauzatu, justifikatu edo babesteko arrazoiak topatu dituztenek ez dute giza eskubideen balio unibertsala berenganatu. Eskubideok euren aldekoentzat aldarrikatzen dira, baina gainerakoei uko egiten zaizkie. Pertsonen gainetik dauden idealak, arrazoiak, aberriak... imajinatzen dituzte eta horietan oinarrituz zilegi izango litzateke pertsonon eskubideak sakrifikatzea.

Gure euskal gizarte honetan estatuen aparatuetatik terrorismoari arma berberen bitartez aurre egitea justifikatu dutenek ere ez dute giza eskubideen balio unibertsala berenganatu. Ustezko eragingarritasun arrazoiren batean oinarrituz, baliabide zital eta maltzurrak erabili ziren, esate baterako bahiketa, tortura eta hilketa.

Bortizkeria politikoaren erabilpen sistematikoaren eta barneraturiko sufrimenduaren ondorioetarik larriena gizarte haustura da, hau da, legitimaziorako elkarren aurkako sistema etiko biren erreferentziagatik komunitatean sortu den banaketa; izan ere, haustura edo banaketa hori bakea eraikitzeko funtsezko oztopotzat hartu beharra dago.

Planteamenduen aniztasuna edo proiektu politiko desberdinen arteko desadostasunak gizarte anitz eta modernoen berezko ezaugarriak dira. Edozein kasutan ere, desberdintasun hauek gutxitan sortzen dute euskal gizartean dagoen moduko gizarte haustura; gainera, haustura horrek bizitza politikoari ez ezik familiari, lagunarteari edo lan zein gizarte harremanei eragiten die.

Gizarte haustura hau ez dute sortu kultura, gizarte edo politika arloko desberdintasunek, baizik eta batzuentzat identifikazio eta talde kohesiorako elementurik garrantzitsuena bihurtu den bortizkeriaren erreferentziak. Gure gizartean bi etika mota ditugu: bata, bortizkeria ezerena eta, bestea, bortizkeriarena; bi kultura: bata, demokratikoa eta, bestea, totalitarioa; bi pentsamolde: bata, zibilizatua eta, bestea, militarizatua.

Pentsa ezazue bortizkeriaren erreferentzia bere osotasunean existitu izan ez balitz edo behintzat 70ko hamarkadan desagertu izan balitz (Triple A, Batallón Vasco Español, GAL, Komando Autonomoak, ETA politiko-militarra, ETA militarra). Hipotesi honi jarraituz, proiektuen arteko norgehiagoka, independentismoarena barne, modu zibilizatu batez gauzatuko litzateke. Katalunian bezala. Quebec-en bezala, beharbada. Elkarbizitza demokratiko normalizatu baten barruan egongo ginateke, guztiok onartzen ditugun arauei jarraitzen diena. Baina horretarako, lehenengo eta behin gogoetak eta jarrerak desmilitarizatzea behar-beharrezkoa da.

Herrien historian barrena intolerantziaren inguruko adierazpena agertu izan dira eta horiek hainbat itxura hartu dituzte tarte eta lekuen testuinguruaren arabera. Horrela, arrazoiak desberdintasun erlijiosoak edo politikoak edo iritzi desberdinak izan dira, edo ekonomia, arraza, etnia edo hizkuntz arloko diferentzien atzean ezkutatu dira. Era berean, intolerantzia agertzeko moduak ere aldatzen dira: modu zabar batez, aurkaria sutara edo hiltzera eramaten denean edo forma zoliago batez, bazterketa maltzurrak bultzatzen direnean. Dena dela, intolerantzia adierazpenak agertzeko arrazoiak eta formak aldatzen badira ere, intolerantziaren sakoneko arrazoia beti izaten da berbera: bestea kontuan ez hartzea behar den moduan, "desberdina" "areriotzat" hartzea.

Beharbada, intolerantziaren itxurarik zorrotzena fanatismoa izango da. Fanatismoa portaeraren patologia bat besterik ez da, hau da, norberaren portaerarena eta gizarte portaerarena. Horren ondorioak autoritarismoa eta intrantsigentzia izan ohi dira eta horiek gorespen beliko eta erasoa eragiten dute:

- Biktima zikindua izaten da, aurkaria satanizatua, desberdina eskumikatua edota traidoretzat edo, besterik gabe, ez abertzaletzat hartua.
- Historia on eta txarraren arteko gerra zelai baten antzera interpretatzen da.
- Salbatzaile mesianikoaren zeregina hartzen da, borroka horretan parte har dezan "gutarren" (onak) edo "gainerakoen" artean (txarrak, etsaiak) hautatuz.

Horretara, gure gizarte zibilizatua oinarritzen deneko balio hierarkia goitik behera aldarazten duen perbertsio morala sortzen da; horrek hizkuntza aldatzen du ezezaguna egiteraino; etsaien irudiak sortzen ditu; hiltzaileak eta biktimak nahasten ditu; moral bikoitzaz jokatzen da gertakizunei desberdin irizten zaienean protagonista nor den kontuan hartuta; bizitza batzuk besteak baino baliozkoagotzat hartzen dira, biktimenak betiere erdeinatuz.

Nolatan ez da gizarte hau hautsita egongo, baldin eta batzuek gerra zelai modura etengabe erabiltzen badute? Nolatan ez da kutsatuta egongo, baldin eta bortizkeriaren perbertsio narratiboa hainbeste urtetan barrena erabili bada?

Fanatismoaren ezaugarriak argi eta garbi ageri dira terrorismoa gauzatzen dutenen artean. Baina, halaber, azaltzen dira neurri batean edo bestean hori laguntzen dutenen artean. Bestearenganako herra, gorroto etnikoa edo kulturala, irredentismoa, hilketak txalotzen dituen sadismoa... horiek guztiek oso zail egiten dute gizarte haustura gainditu ahal izatea. Areago, gaur egun haustura hori beste gizarte talde batzuetara hedatzeko arrisku handia dago.

Azken hogei urteotan bi bide kontrajarri sendotu dira. Horietariko bat, gehiengoak onartzen duena, askatasun demokratikoarena da, autonomia bitartez gauzatzen den autogobernuarena, hizkuntza bezalako nortasun ezaugarriak berreskuratzearen aldekoa. Besteak, gutxiengoak aldarrikatzen duenak, errealitate hori ukatzen du eta gehiengoari exijitzen dio gutxiengoaren eskarietara makur dadin.

Euskal herritar gehienentzat trantsizioa eta erreforma. Bakean, odolik gabe, asaldurarik gabe. Gerra irabazi eta galdu zutenen arteko adiskidetzea. Euskal herritar besterik sentitzen ez direnen eta espainiar ere sentitzen direnen arteko adiskidetzea. Euskal herritar, gaztelar, andaluziar, katalan, extremaduratar, galiziar eta aragoitarren arteko adiskidetzea, hots, hamazazpi adiskidetze nazional eta erregionalak, betiere hauteskunde bitartez onetsitako konstituzioan eta estatutuan ezarritako eredu autonomikoari esker.

Euskal herritar gutxienentzat haustura gauzatzeko gogo bizia. Odol eta bortizkeriarekin. Inorekin adiskidetu gabe. Hogei urte inorekin adiskidetu gabe. Kartzelan euskal preso politikorik bat ere utzi ez zuen 1977ko amnistia eta guzti. Gure itun ekonomikoa, hezkuntza eta osasuna, ETB eta Ertzaintza... edukita ere.

Hausturaren sakontasuna handia izanagatik ere, itxaropen datu modura ikusten dut beraien auzokoekin hogei urte adiskidetzen eman dutenen artean badaudela pertsona batzuk, ez guztiak, berriro adiskidetzeko prest daudenak. Ez daude xantaiaren aurrean etsitzeko prest. Baina ez diote inori eskatzen errenditzeko. Soilik armak utz ditzatela. Hitzaz fida daitezela. Eta hautestontziez ere bai.

Hogei urte inorekin adiskidetu gabe eman dutenen artean ere igartzen dut badirela esku luzatuen premia ikusten hasi diren pertsonak. Beste batzuk ez. Azken horiek aurrera egiten dute ihes. Asalduraren irudiari eutsi beharko diote konpondu gabeko arazo bat dagoela eman dezan. Eta horrela euren asmoak indarrez inposatuak izan daitezen.

Imajinatu gura dut bi bideetarik batetik ibili diren pertsona bateratzaileak topatu egingo direla. Eskuak bi norabideetara luzaturik.

Baina neure buruari itauntzen diot: nolatan gainditukо dute hain jarrera intoleranteen eta gainerakoen bizitza eskubidearen, ideien eta borondateen artean dagoen distantzia? Nola onartuko dute hemen guztiok sartzen garela? Gizarte harremanak jarrera toleranteez zipriztintzeko asmoz, kalean, lantokian, eskolan edota etxean egiten dugun guztiak lagunduko du adiskidetzeko kimuak erne daitezkeen zelaia zabaltzen.

Gizarte portaera intoleranteek ekartzen dituzten ondorioak hain negatiboak izanik, ez dira harritzekoak nazioarteko erakundeek azken urteotan pertsonen eta herrien arteko tolerantzia aktiboaren alde zein bakearen kulturaren alde egin ohi dituzten deiak eta apustuak. Izan ere, intolerantzia beti izan ohi da bortizkeria sortzeko abiapuntua.

5. **BAKEA ERAIKITZEA: GUZTION ZEREGINA**

Guztiok dugu zeregin ezin garrantzizkoagoa. Izan ere, terrorismoa gainditu beharra dago, eta, gainera, hainbat balio finkatu (bizitzaren balioa, desberdintasunaren balioa, adiskidetzearen balioa...), bakearen kultura horietan oinarritu eta euskal herritar guztientzako elkarbizitza eredu bat eratzeko. Makina bat urtetan bortizkeria erreferentzia izan duen gure gizartearen etika eta politika onera ekartzea ezinbestekoa da; izan ere, bortizkeriak den-dena kutsatu du: ideiak, hitzak, isiluneak, jarrerak, printzipioak, proiektuak, balioak, ikurrak, hartu-emanak...

Ezin izango da epe laburrean "alde hemendik" lelotik "guztiok sartzen gara hemen" lelora. Urratsez urrats jo behar izango dugu aurrera, etenik gabe, askatasun eremuak berreskuratuz, topaguneak sortuz, zauriak zainduz eta bortizkeriak altxaturiko gizarte harresiak lurrera botaz. Horretarako, baditugu euskal gizartean giza eskubideen defentsaren alde eta bakea eraikitzearen alde lanean ari diren sektore ugari. Horiek itxaropenaren zantzuak dira.

Agian, daturik itxaropentsuena gizarteak bizi duen bilakaeran topa daiteke. Ermua bakearen aldeko lanean inflexio puntua izan zen, matxinada zibila. Herritarrek, batera, beldurra gainditu eta kalea hartu zuten, horrela faxismoaren aurkako eta bizitza zein askatasunaren aldeko ibilaldia gauzatuz. Horrek gaur egun ere darrai.

"ETA, hil itzazu" oihu egiten dutenen gainetik euskal herritar gehienen ahotsa nabarmen altxatzen da, bizitzaren, askatasunaren eta adiskidetzearen alde. Ahots horrek balio gehigarria du terrorismoaren biktimak izan diren pertsonengandik ateratzen denean; izan ere, horiek euren eta familiaren larruan sentitu behar izan dituzte arrazoi ezaren eraginak eta, mendekatzeko sentimenduak gainditutа, egian, justizian eta askatasunean oinarrituriko bakea bilatu nahi dute.

Bortizkeriaren biktimak, terrorismoaren biktimak -denbora luzean ahaztutakoak- garrantzi handiko erreferentzia morala dira. Justizia egiteko abagune historikoa ematen digute, betiere ahotsa, arreta eta barkamena emanez gero. Edozer eginda ere, hildakoak ez dira gure artera itzuliko eta biktimen sufrimendua ere ez da itzaliko. Baina gure ekintza eta jarreren bitartez euskal gizartea adiskidetzeko bidearen malkarra zelai genezake. Horien partaidetza behar-beharrezkoa da herri honen berreraikuntza moralerako eta etorkizuneko bakerako. Bai eta bihar-etziko biktimak saihesteko ere. Oroimenari eusteko eta belaunaldi berriak tolerantzia, elkarbizitza eta askatasunaren balioetan hezteko. Biktimak eta biktima-sortzaileak sekula ere ez nahasteko, zeren eta, Primo Levik gogorarazten digun bezala, errakuntza hori ondokoa baita: *"gaixotasun morala, itxurakeria estetikoa edo konplizitate zantzu zitala; eta, batik bat, egia ukatzen dutenei egiten zaien zerbitzu ezin hobea"*.

Etorkizuna eraiki eta bakearen kultura garatzeko zeregin honetan guztiok bete behar ditugu hainbat zeregin. Bakea puzzle baten antzera eraikitzen da. Eta bakoitzak bere zatia jarri behar du leku egokian. Ez da zatirik falta behar, ez eta soberan egon ere. Inor ere ez dago soberan.

Zer egin behar da hemen bakearen kultura eraikitzeko?

Gure aurreneko gatazka politikoa da gure artean terrorismoaren bitartez helburu politikoak lortu nahi dituzten pertsonak egotea, hau da, desberdin pentsatzen dutenak eraso eta xantaiaren bitartez... edo hilketaren

bidez errenditu nahi dituzten pertsonak. Badira bestelako gatazkak ere. Elkarbizitzakoak dira: nortasun eta proiektu desberdinak dituzten euskal herritarren artekoak. Bortizkeriara garamatzana zera da: gatazkak modu positiboan bideratzeko ezintasuna. Elkarbizitzaren inguruko gatazkak konpongaitzak izan ohi dira. Baina konpon daitezke. Hori dela eta, bakeari buruzko hausnarketei Sénecaren ondoko esaldi hau jarri ohi diet izenburu modura: *"gauza bakarrak eman diezaguke bakea: elkarri barkatzeko kontratua"*. Hortik ondorioztatzen da irtenbide politikoez gain -horiek politikariei baitagozkie- beste maila batekoak ere landu behar direla, hala nola balio etikoak, elkarbizitzaren inguruko jarrerak, portaera zibilizatuak...

Jakina denez, ETAk erabaki behar du bere amaiera. Ez su-eten bat, desegitea baizik. Hiltzeari utzi behar diote eta betiko utzi behar diote. Hori gertatzen denean, bakearen kulturak aurrera egitea oztopatzen duen trabarik handiena desagertua izango da. Bitartean, lan egin beharra dago ETAren aldeko gizarte sektoreak jarrera hori bertan behera utz dezan eta ETAri jarduera bertan behera uztea eska diezaion.

Alabaina, bakearen kultura eraikitzeak izuaren agenteen eremua gainditzen du nabarmenki. Horrexegatik egin behar da lan gizartearen eremuan, beti ere ondoko gizarte agenteak erabiliz:

- Gurasoak seme-alabekin, historiaren desitxuraketa saihestuz eta eurek printzipio demokratikoak berenganatuz.
- Irakasleak; horretarako, balio demokratikoak eta bakearen kultura landu eta ikasleen partaidetzarako tresnak erabili beharko dituzte, elkarrizketa, lankidetza eta akordioak biltzea zertan dautzan irakatsi ahal izateko.
- Agente ekonomikoak eta sozialak, betiere gure ekoizpenaren egitura sortuz eta eraldatuz, aberastasuna eta lana sortuz eta gero eta modu bidezkoagoan banatuz.
- Gizarte mugimenduak, gizartean irmotasun etikoa, tolerantzia eta elkarrizketa sortaraziz. Euskadiko gizarte mugimenduek herritarrei bakea eta askatasuna lortzeko adierazpideak eskaintzeaz gainera (hauteskundeetako emaitzek ez dituzte baldintzatzen eta gainera barne aniztasun handia dute) politika arloan talde finkoetan dauden pertsonak zeharka batzeko tresnak izan daitezke. Modu horretara, Euskadi anitza eta tolerantea lortzeko esperientzia abian jarri ahal izango dute.
- Fededun komunitateak, hiltzea bekatua dela gogoraraziz -Nigerian, Estatu Batuetan, Bosnian, Txetxenian eta Euskadin- eta barkamena zein adiskidetzea bultzatuz.
- Herritarrak oro har, betiere protagonista aktiboaren zeregina beren gain hartuz eta irtenbidearen zatia direla sinetsiz. Euskal herritarrei dagokie bakearekin duten konpromisoa egunean-egunean azaltzea, gizarte mobilizazioetan parte hartuz; elkarbizitzaren kontra jotzen duten portaera totalitarioen aurrean moteltzeko tentaldiak gainditzuz; eta irmotasun demokratikoan oinarrituz, elkarren kontra ari diren pertsonak hurbilaraziz.

Guztion partaidetza nahitaezkoa da bakea eraikitzeko. Batzuena prozesuaren erreferente eta motor modura eta beste batzuena konpromisoa hartu nahi duten subjektu modura. Edozein kasutan ere, zeregin eta funtzio osagarriak baino ez dira eta bien izendatzaile komuna balio demokratikoetan datza. Nork bere erantzukizuna hartzen badu, falta den zatia ipintzen jardungo dugu. Zati guztiak behar-beharrezkoak dira. Eta horrela, puzzle erraldoi batean bezala, Euskadin bakea eraikitzen hasiko gara.

Zati multzo honetatik, bakearen kultura eraikitzeko ekarpenetatik, bi nabarmendu nahi ditut: bata, etorkizunera begira oso garrantzitsua delako, belaunaldi gazteei baitagokie; bestea, gure zatia delako, hau da, defendatzaile modura dagokigun zatia.

6. **BALIOETAN HEZTEA**

"Gerrak gizakien gogoetan sortzen direnez gero, gizakien gogoetan eraiki behar dira bakearen gotorlekuak." Berriro ere gogora ekarri nahi izan dut UNESCOren sorrerako testu hau, Nazio Batuek II. Mundu Gerra amaitu ostean onetsitakoa. Testua gerrak asmatuak direlako sinesmenean oinarritzen da, hau da, kulturak eta gure zibilizazioaren emaitzak direlako ustean; beraz, bortizkeriaren kultura ereiten den modu berean, bakearen kultura erein eta zabal daiteke. Ortegak esaten zuenez, "gerra" egin ahal bada, "bakea" ere eraiki daiteke. Sevillako adierazpenak ere behin eta berriz aipatzen zuen gerra asmakizun soziala dela, eta, hortaz, senda daitekeen gaixotasuna.

Asko dira gatazketan balioek zeregin erabakigarria dutela baieztatzen dutenak. Kolektiboen izaera eratu ohi da kolektibook euren buruei ematen dizkieten balioen arabera; izan ere, horrek kohesio etiko jakin bat eskaintzen die. Horrela bada, bortizkeria erabiltzen den gatazketan aurkaria kondenatzen edo hiltzera animatzen duten planteamendu etikoak azaldu ohi dira. Etikak beti erabiltzen dira praktiken laguntzaile modura. Horregatik, hain garrantzitsuak izaten dira gutxieneko adostasun etikoak; izan ere, bake iraunkorra

soilik izango da posible gizarte batean, horren balioak bakearen kultura oinarritzen direnean eta ez bortizkeriarenean.

Eta balioak hedatzeko oinarrizko zutabeetarik bat heziketa da. Ildo honi jarraituz, heziketa bakearen aldeko tresnatzat har daiteke. Bakearen kultura eraikitze aldera zuzendutako edozein ahalegin lehentasunez bideratu beharko da balioak barneratzeko beharrizanean eta heziketa hartu behar izango da etorkizunari begira prebentzioko inbertsio modura.

Gogoan izan behar dira belaunaldi bakoitza gizarteratzen den testuinguru historiko desberdinak. Gaur egungo gazteek ez dute gerra zibila ezagutu, ez eta horren ondorioak ere; ez dute parte hartu diktaduraren aurkako borrokan ez eta demokraziaren aldekoan ere; horrela, faktoreak dira euren balorazioetan zuzeneko eragina dutenak. Gainera, posible izan daiteke gaur egun bortizkeriaren kulturak kale terrorismoa erabiltzea belaunez belaun igarotzeko bide gisa. Horrek guztiak kezkatu behar gaitu eta, era berean, gure erantzun aktiboa bideratu. Bakearen kulturari eusten dioten balioen arabera hezi beharrean gaude.

Belaunaldi bakoitzak ikasi behar du zer den demokrazia. Askatasunean eta bortizkeriarik gabe bizi izateko estiloa eratzen duten balioak ez dizkigute multzo genetikoan ematen. Ikasi behar dira, hau da, esperimentatu eta entsaiatu behar dira, asmatuz eta erratuz. Umeek edo gazteek gizarteratzeko erabiltzen duten eremuetan askatasuna behar da askatasuna sentitu ahal izateko; beharrezko dituzte hautatu eta identifikatzeko balio eta erreferentziak. Familian, ikastetxean, lagunartean, multimediaren ingurunean askatasun giroa eta balio positiboak sumatu eta hurbil sentitu behar dituzte, euren kasa elkarbizitza adiskidetsu eta abegikorraren proba gauzatu ahal izateko.

Hezitzaileen zeregina izango da arlo horietan falta ez izatea ez jolasean aritzeko zelairik ez eta jokoa arautzeko mugarik ere. Zelaia (hertsaduran ez dago jokorik) bezain garrantzitsuak dira arauak (araurik gabe ez dira lantzen errealitateak ezartzen dituen erronkak).

Nire ustez, azken urteotan kezkagarriak iruditzen zaizkidan bi inhibizio mota hedatu dira:

Lehenengoa. Ziur aski gure haurtzaroan jasan behar izan dugun ahalegin moralizagarri gehiegizkoari eman zaion erreakzio gisa, orain ikasgelak leku neutro eta aseptiko bihurtzeko tentazioa sumatzen da. Irakasleak ez omen du doktrinatu behar. Hala ere, gauza bat da doktrinatzea eta bestea balioak lantzea. Eta horretan ere guraso batzuek amore eman dute.

Bigarrena. Euskadin azken hamarkadetan bizitzeko eskubidea edo askatasunerako eskubidea bezalako oinarrizko giza eskubideak erlatibizatzeko joera zitala egon da. Euskal gizartean eskubide horien unibertsaltasunari buruzko oinarrizko adostasunik egon ez denez gero, balioen arabera hezteko eremuan, hots, hezkuntza sisteman eta ikastetxeetako klaustroetan garrantzitsutzat har daitekeen inhibizioa izan da. Aita-amen artean zein irakasleen artean ere hain oinarrizkoa den bizitzeko eskubidearen inguruko jarrera desberdinak izan direnez gero, askotan beste aldera begiratzea erabaki da, aurkakotasun hori eszenifikatzeko beldurra dela eta.

Behar-beharrezkoa da hezkuntza komunitateetan elkarbizitzaren inguruko oinarrizko adostasunak berreskuratzea, hots, giza elkarbizitza identifikatzeko ezinbestekoak diren gutxieneko akordioak. Beharrezkoa da, era berean, errespetutsua eta estimulagarria izan behar duen esku hartzearen inguruko adostasuna berreskuratzea, balioen inguruko lanak heziketaren erdiko zeregina bete dezan. Beharrezkoa da hezkuntza erakundeak egunero elkarrekin bakean bizitzen ikasteko eta tolerantzia gauzatzeko leku idealak izatea.

1994an Ginebran egindako Hezkuntzaren Nazioarteko Konferentzian bakearen kultura heziketaren bitartez sendotzeko hainbat proposamen aurkeztu ziren. Proposamen horiek oso zehatzak izan ziren eta gure testuinguruan aplika litezke:

- Hezkuntza sisteman gatazkak konpondu eta horietan bitartekaritza lana egiteko prestakuntza eta praktika, betiere langileen eta ikasleen artean. Era berean, komunitateak gizartearen beste esparruetan parte hartzera bultzatzea.
- Bakeari, bortizkeria ezari, demokraziari zein berdintasunezko garapenari buruzko gizarte mugimenduen inguruko informazioa (nazionalak zein nazioartekoak) curriculumean sartzea.
- Curriculumak etengabe berrikusi eta berritzea etnia, arraza eta kultura desberdinen ikuspegia bermatzeko, betiere horien berdintasuna eta guztien ondasunak aberasteko egiten duten aparteko ekarpena nabarmenduz.
- Historiaren heziketa etengabe berrikusi eta berritzea, gizarte aldakuntza ez-bortitzari historiaren alderdi militarrei besteko garrantzia emateko, betiere emakumezkoek historian izan duten zeregina arretaz aztertuz.

Bakearen kulturaren balioen nagusitasun etikoak baino ez du bermatuko belaunaldi gazteenek bakearen kultura barneratzea. Eta heziketa bortizkeriaren kulturan oinarrituriko balioak eta portaerak aldarazteko tresna

da; horrela, heziketak lagunduko du gizarteak bortizkeriaren kontrako defentsak eta erresistentziak eratzen. Ez dugu jakin gertakizunei aurre hartzen; beharbada horrelakoak etorkizunean berriro gertatzea saihestu ahal izango dugu.

7. DEFENDATZAILEEK BAKEAREN KULTURARI EGINDAKO EKARPENA

Ponentziaren amaierarako honako gai hau utzi dut: Nola lagun dezakegu guk gure erkidegoetan bakearen kultura eraikitzen eskubideen defentsaren alde egiten dugun lanaren bitartez?

Uneoro gogora ekarri nahi izan dut bakearen eraikuntza guztien zeregina dela. Ataza hori pertsona guztiei dagokie. Baina pertsona guztiei ez ezik erakunde guztiei ere bai. Erakunde bakoitzak bakearen kultura egin behar du bere lan esparrutik eta bere tresnak erabiliz. Gure kasuan, lau lanabes aipatuko ditut: konbentzitzeko magistratura erabiltzea, giza eskubideen kulturaren oinarrizko printzipioak zabaltzea, administrazioak eskubide horien alde egiten duen lana ikuskatzea eta zuzenbidea bultzatzea.

A) Konbentzitzeko magistratura

Gure erakundeak (Defensor del Pueblo, Defensor del Pueblo Andaluz, Síndic de Greuges de Catalunya, Valedor do Pobo, Diputado del Común de Canarias, Ararteko, Justicia de Aragón, Síndico de Agravios de la Comunidad Valenciana, Procurador del Común de Castilla y León) oinarritzen dira justizian, berdintasunean, eskubideen unibertsaltasunean eta akordioak modu baketsu batez lortzeko ahaleginetan. Botererik gabeko agintaritzaren moduko bat gara eta horretara herritarren eta herri erakundeetako administratzaileen konfiantza geureganatu behar dugu, hitza, arrazoiak eta pertseberantzia gure arma bakarrak direla.

Gure ekintzek eta prozedurek argudioak emateko eta arrazoitzeko gaitasuna frogatzen dute. Entzun, hausnartu, konbentzitu, atxikimendua lortu, bitartekaritza gauzatu eta adiskidetzeko ariketatzat har daitezke. Horixe da gure handitasuna eta gure ahulezia. Garrantzizkoak dira helburuak eta emaitzak ez ezik bitartekoak, prozesua eta estiloa ere. Gure tresnak beraiek dira, bakearen tresnak. Egunero burutzen dugun lanak bakearen kultura eraikitzen dihardu.

B) Printzipio demokratikoak zabaltzea

Giza eskubideen kultura hedatzeko zereginari jarraituz, gogora ekarri behar ditugu, beharrezkoa den leku guztietan, aurrepolitikoak diren printzipioak, baina jarduera politikoa bilbatu behar dutenak. Esate baterako:

- Errealitatearen printzipioa: errealitate zehatzetik, egungo herritarren errealitatetik, abiatu beharra dago eta ez da nahastu behar amets, kimera edo kondairekin.
- Aniztasuna onartzea. Lehenengoz, errealitatearen datu gisa. Bigarrenez, jarrera demokratiko modura, desberdinek duintasun bera eta eskubide berberak dituztela onartuz. Hirugarrenez, kultura aberasteko balio gisa.
- Gatazkak konpontzeko formula magikorik ez dagoen printzipioa. Errealitate zuzenak ere hala nola *elkarrizketa, negoziazioa, subiranotasuna, autodeterminazioa* fetitxe bihurtzen dira derrigortzeko aipatzen badira, bortxaz eta bortxa sortzen duen bortizkeria alde batera utzi gabe. Testuinguru honetan, beraz, aldarrikapen demokratikoak izateari uzten diote eta demokrata sineskorrentzako amarru bihurtzen dira.
- Bortizkeriatik onura politikoak ateratzen ez ahalegintzeko printzipioa. Gorrotagarri eta higuingarria da. Ez da batzuen bortizkeria aprobetxatu behar, ez eta besteen nekea ere.
- Bortizkeria eta gai politikoak zeharo bereizteko premia. Bortizkeria geldiaraztea horretan dihardutenen borondatearen araberakoa izango da. Gai politikoak erabakitzen dituzte hautestontzietatik ordezkaritza jaso dutenek, baina bortizkeria alboratuz eta horren presiorik gabe. Armen ordez hautestontziak.
- Alderdien arteko konfiantzari eustea edo, beharrezkoa denean, berregitea, gutxienez bakea eraikitzeko behar besteko konfiantza; halaber, gizartean printzipio demokratikoen aldeko konpromiso aktiboa zabaltzeko ekintza positiboak bultzatzea. Gainera, politikaren esparruan, elkarrizketa politikorako guneen garrantzia azpimarratzea; elkarrizketa horietan, bada, hauteskundeetan ordezkaritza lortu duten guztiek parte hartu beharko lukete. Guztiek modu honetara esku hartzea lortzen ez den artean, politika porrotean egongo da. Era berean, foro politikoetan hizpide bakarra eduki politikoak ez diren artean, betiere bortizkeria alde batera utziz, ez da gailenduko gizabidea.

C) **Administrazioa ikuskatzea**

Herritarren funtsezko eskubideen alde jarduteko, legeak administrazioa ikuskatzeko ematen digun zereginari dagokionez, ikuskatutako administrazioen eskumenen eremuari eragiten ahalegindu beharra dago. Horrela bada, ondorengo beharrizanak gogorarazteko abagunea izango da:

- Sistema demokratikoaren eta erakundeen gizarte legezkotasuna egunean-egunean berresteko beharrizana, zuzen eta eraginkortasunez jokatuz. Azaleratzen ari diren totalitarismoek euren oinarria topatu dute alderdi politikoen deskrediituan, betiere krisialdi ekonomikoek eta langabeziak lagunduta.
- Erakundeak eredua izatea legezkotasuna eta giza eskubideen babesa errespetatzean; era berean, erakundeek adiskidetzeko prozesu irmoen buru izateko ekimenak hartzea.
- Tortura eta tratu txarrak desagerrarazi eta eskubide guztiak beteko direla lortzea, atxilotuenak eta presoenak barne. Euskadin bortizkeriari laguntzeko berrelikadurak zerikusi handia izan zuen poliziaren jardueraren akatsekin, bai gehiegikeriak bai hutsune handiak izan zirelako. Gehiegikeriak: errepresio indiskriminatuek eta ez legezkoek gorrotoa sortarazten dute, bai eta erasoa jasan behar izan dutenenganako elkartasun zirkuluak (familiartekoak, lagunak, lankideak, herriak) zein euren asmoekiko lotura ere. Hutsuneak: inhibizioak eta eraginkortasunik ezak zigorgabetasun pertzepzioa sortzen dute eta horrek balizko erasotzaileari indarra eman eta arriskua oso txikia izanik laguntzen dio xantaia burutzeko eta izua zabaltzeko guneak eskuratzen. Horrenbestez, poliziak esku hartzeko neurria hartzea bakea eraikitzeko zutabe nagusietarik bat da.
- Zigortzeko boterea neurrian erabiltzea. Zigorren gizatasun eta proportzionaltasunaren printzipioa konstituzioan ageri da eta bertan pertsonen oinarrizko eskubideen artean jasotzen da askatasuna kentzen duten zigorren helburua gizarteratzea dela. Funtsezko edukiari jarraituz, gizarteratzeko orientabidea zehazten da "*zigortuen desustraitzea saihesteko*". Ideia hori Europako Espetxeei buruzko Arauetan eta Espetxeetako Araubide berrian garatu da; bi arautegiek azpimarratzen dute espetxeratua "ez dagoela gizartetik kanpora; hori dela eta, kartzelaratzearen eragin kaltegarriak ahalik eta gehien murriztu eta, era berean, zigortuaren gizarte loturak bultzatu behar dira (Europako Kontseiluko 65.b R(87) 3. araua eta Espetxeei buruzko Araubidearen 3.3. artikulua).

Bermea emateko ikuspuntu batetik, aipatutako legezko aginduak errespetatzeak badakar espetxeko tratamendua espetxeratuaren bilakaeraren arabera aplikatzea, betiere komunikazioen eta irteera baimenen bitartez zein erregimen irekia edo baldintzapeko askatasuna lortuz. Beraz, ildo honi jarraituz zigorrak egoitzatik hurbileneko espetxean betetzea arau orokorra izan beharko litzateke; izan ere, urrunketak zigorra handitzea dakar eta hori ez da bidezkoa (salbu eta hori justifikatzen duten banakako arrazoi probatu eta nabarmenik badago) eta gainera, zigortuaren familiartekoei zehapena ezartzen die.

D) **Eskubideak sustatzea: "bakerako eskubidea" giza eskubide modura eratzea**

Giza eskubideak izaera historikoko kontzeptu gisa eratu eta elkarbizitza arazoei edota giza beharrizanei eman beharreko erantzun historiko modura sortzen dira. Hari honi jarraituz, Podgoreckik zehazten du *"giza eskubideak gizarte sistema jakin batean gertatzen diren gizarte prozesuen zuzeneko emaitzak dira edo gizarte sistemen arteko elkarreraginen ondorioz sortzen dira eta irizpide komun modura izaten dute gizakiaren duintasuna defendatzea"*.

Eskubideen historikotasun hori argi islatzen da horiek historian barrena duten bilakaeran eta aldakuntzan. Horrela bada, une honetan gizarte egoera berrien ondorioz, eskubide berriak ere sortzen ari direla ikusten dugu. Funtsean elkartasunean oinarrituriko hirugarren belaunaldiko eskubideak sortzeak ez dakar inola ere XVIII. mendearen amaierako eta XIX. mendeko hasierako konstituzionaltasun liberalean sorutako eskubideak eta askatasunak behin betiko finkatzea, ez eta gerra arteko konstituzionaltasunean eratutako eskubide sozial eta ekonomikoak finkatzea ere.

Hirugarren belaunaldiko eskubideei dagokienez, nabarmendu behar dugu "bakerako eskubidea" benetako giza eskubide modura eratzeko beharrizana.

1997an UNESCOk Oslon eta Las Palmasen hainbat bilera egin eta horietan gizakiak bakerako duen eskubideari buruzko adierazpen proiektua prestatu zen; egitasmoa urte horretako azaroan onetsia izan zen erakunde horren Konferentzia Nagusian.

Adierazpen horren artikuluetan bakea giza eskubidetzat hartzen da eta gizaki orok bakerako eskubidea duela baieztatzen da; izan ere, eskubide hori gizakiaren duintasunari dagokio. Gainera, ondokoa adierazten da: *"bakerako giza eskubidea bermatu, errespetatu eta praktikan jarri behar da inolako bereizkeriarik gabe"*.

Bakerako giza eskubidearen kontrapuntu modura, bakea hartzen da gizaki, estatu eta herri guztien beharrizantzat. Estatuek gizarte justizia sustatu eta bizkortzeko betebeharra dute; izan ere, desberdintasunek, bazterketak eta pobreziak bakea urra dezakete nazio barruan zein nazioartean.

Gizakiak bakerako duen eskubidea abian jartzeko bidea bakearen kultura bera da; izan ere, bakearen kulturak, betiere testu horren arabera, *"aukera ematen du gizateriaren elkartasunean eta moralean oinarrituriko balio etiko zein ideal demokratikoen multzoa errespetatzeko eta egunero praktikan jartzeko"*.

Giza eskubideak bermatzeko erakundeak zareten aldetik, adierazpen honekiko konpromiso aktiboa eskatzen dizuet, bai eta laguntza osoa ere, bakerako eskubidea giza eskubidetzat hartua izan dadin.

* * *

Bortizkeriak eta intolerantziak euren sustraiak zabaldu dituzten erkidego honetako ararteko modura, uste dut bakearen kulturari egin dakiokeen ekarpenik handiena egunero eta etengabe burutu beharreko lanean datzala, betiere eskubideak defendatzean eta dagozkigun erantzukizunak hartzean:

- giza eskubideak bultzatzea eta horiek urratzen badira salatzea;
- beti biktimen alde eta alboan egotea;
- adiskidetzea eta elkar aditzea bilatzea, aldeen arteko bitartekaritza lana egitea, arazoak elkarrizketaren bitartez konpontzea;
- administrazioaren jarduera positiboak bultzatzea.

Ziur nago zuetariko bakoitzak bere erkidegoari buruzko gogoeta egiten jardungo duela, bakoitzak dituen bortizkeri zantzuen inguruko gogoeta, bai eta bakean bizitzeko dituen ezaugarrietan ere.

Egunero zereginaren bitartez bakearen agente bihurtu behar dugu. Mayor Zaragozak zehazten duen modura *"hitzek kultura sortarazten dute, baina portaerak dira irauten dutenak"*.